

STUMPF ISTVÁN^[1]

Elit és szociális érzék régen és most

AZ ELŐADÁS ELHANGZOTT 2025. NOVEMBER 19-ÉN,
A BIBÓ ÖRÖKSÉG KONFERENCIÁN

Tisztelt Hallgatóság!

Először is, köszönöm, hogy itt lehetek. Nagy öröömre szolgál, hogy változatos témák és megközelítések mentén eleveníthetjük fel a bibói életmű egyes szeleteit, ezért mindenképp szerettem volna köszönetemet kifejezni a konferencia szervezői felé.

Bibó István munkásságának hihetetlen gondolati gazdagsága lehetőségteremtő számunkra, hogy nem csupán történelmi mementóként, hanem napjaink aktuális és feszegető kihívásainak tükrében beszéljünk a Szerző munkáiról.

A Szerző egy olyan esszéjét választottam ma „revizitálni”, amely egyszerre feszeget általánosságban a polgári társadalmakat és a demokráciát érintő teoretikus kérdéseket, és a magyar társadalom fejlődésének történelmi íve szempontjából is megkerülhetetlen dilemmát: ez nem más, mint az „Elit és szociális érzék” című esszé. Céлом, hogy Bibó fogalmait használva vizsgáljuk meg az elit felelősségének kérdését. Mit jelent ma Bibó szemével nézni a politikai és kulturális vezetés felelősségvállalását? És talán a legfontosabb: miben áll ma a szociális érzék, illetve annak hiánya?

Ez az 1942-es, viszonylag ritkán elemzett írás azért bír különös erővel, mert sűrűsödik benne mindaz, amit Bibó a „deformált magyar alkatról”, a felelősség kerüléséről és az ál-cselekvésekről gondolt. Olyan diagnózis ez, amelynek pontossága ma, nyolc évtized távlatából is megdöbbentő.

Először is, rögzítsük Bibó megállapításait. Bibónál az elit fogalom nem pusztán hatalmi vagy gazdasági csúcsot jelent. Sokkal inkább a minőségi elitet: az értelmiséget, a döntéshozókat, a véleményformálókat. Azokat, akiknek – helyzetükből adódóan – felelősségük van a közügyek alakításában.

Bibó itt élesen megkülönbözteti a pusztán „vezető réteget” – azokat, akik éppen hatalmon vannak – a valódi elittől. A vezető réteg csak ural-

[1] Egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszék, stumpf@sze.hu.
MTMT: 10001222 * ORCID: 0000-0003-2690-7711 * Scopus ID: 56601429000.

codik; az elitnek viszont, Bibó szerint, ennél mélyebb funkciója van: az, hogy „kultúrát csináljon”. Hogy mintákat, példákat adjon az élet élésére, az erkölcsi viselkedésre és az emberi szükségletek finomítására. Az elit felelőssége tehát nem csupán politikai, hanem elsősorban morális és kulturális.

És mit jelent a szociális érzék? A szociális érzék nem pusztán szánalomból fakadó szentimentális jótékonykodás, hanem a társadalom strukturális problémáinak – a szegénységnek, az egyenlőtlenségnek, a kilátástalanságnak – mélyreható megértése. A szociális érzék: empátia és problémaérzékeny éleslátás egyszerre. Annak felismerése, hogy a „nép” problémái nem egyedi esetek vagy személyes kudarcok, hanem rendszerszintű feszültségek, amelyekkel az elitnek kötelessége szembenézni.

Bibó éleslátása itt abban rejlik, hogy felismeri: a szociális érzék hiányát gyakran éppen a „szociális munka” látszatával próbálják pótolni. Figyelmeztet, hogy a pusztán „tüneti kezelés” – a jótékonykodás, az adományozás – valójában a strukturális problémákkal való szembenézés elkerülésének kifinomult módja. Ez a fajta „ál-cselekvés” hamis erkölcsi önelégültséget ad az elitnek, miközben a rendszer, amely az egyenlőtlenséget újratermeli, érintetlen marad.

Bibó diagnózisa a korabeli magyar társadalomról kíméletlen. Az állítja, hogy a történelmi magyar elit kudarcot vallott. „Úri” volt – azaz a formákra, a státuszra, a jogi-nemzeti kérdésekre fókuszált –, de nem volt „szociális”. Elfedték a nagy közjogi viták, a Trianon-trauma és a függetlenségi retorika a valós társadalmi problémákat, például az agrárszegénységet, a földkérdést, a nincstelenséget.

És mi e kudarc következménye? A társadalom kettészakadása. Ez a „szociális vaktság” vezetett oda, hogy az elit elvesztette a kapcsolatot a valósággal. Ez a kapcsolatvesztés pedig bizalmatlanságot szült a demokratikus intézményekkel szemben, és táptalajt adott a szélsőségeknek. Az elit, amely nem látja a társadalom valós problémáit, elveszíti a vezetésre való erkölcsi jogalapját.

Ez a „szociális vaktság” nem pusztán tájékozatlanság volt. Gyakran egy mélyebb félelemből táplálkozott: a néptől, a parasztságtól, a valós társadalmi mozgásoktól való félelemből. A történelmi elit azért nem akart szembenézni a földkérdéssel, mert félt, hogy egy valódi reform elsöpörné a saját „úri” világát.

Hogyan kapcsolódik mindez napjainkhoz? Bibó egész munkássága a politikai felelősségvállalás és a realizmus – a „látni, ami van” képessége – körül forog. Az elit elsődleges felelőssége a valóságérzékelés.

Ki ma az elit? A fogalom összetettebb lett. Beszélhetünk politikai osztályról, beszélhetünk gazdasági szereplőkről és beszélhetünk kulturális, véleményformáló értelmiségről és médiaelittről is.

Sőt, ki kell egészítenünk ezt a listát a „technokrata” elittel. Azokkal a szakértőkkel, menedzserekkel, akik meg vannak győződve arról, hogy a társadalmi problémák valójában csupán technikai vagy menedzsment problémák. Számukra a „szociális érzék” helyét a „hatékonyság” és az „optimalizálás” veszi át. Ezzel a társadalmi feszültségeket depolitizálják, és kiveszik belőlük a morális felelősségvállalás kényszerét.

És hol érhető tetten ma a „szociális érzék” hiánya? A jelenség más, a lényeg kísértetiesen hasonló. A régi arisztokratikus, „úri” elkülönülést ma a „szűrőbuborékok” jelentik. A mai elitek hajlamosak a saját visszhangkamráikban élni. A régi korok társadalmi osztályok közötti fizikai szeparációját a technológiai fejlődés nem tudja ellensúlyozni, sőt sok esetben felerősíti az elitek elszakadását. Olyan valóságot építenek maguk köré, amelyben a társadalom strukturális problémái vagy meg sem jelennek, vagy csak mint távoli, kezelhető statisztikák. Ez ugyanaz a „szociális vakság”, amit Bibó leírt, csak modern köntösben.

De ez a buborék ma már nem passzív. Aktívan termeli az öngazolást. Ez azt a kognitív torzítást jelenti, amikor az elit a saját szűk csoportjának tapasztalatait, normáit és érdekeit összetéveszti az objektív valósággal és a közjával. Ez az elfogultság teszi lehetővé, hogy morálisan igazolják azokat a döntéseket is, amelyek a társadalom széles rétegei számára hátrányosak. A szociális vakság így morális öngazolássá válik.

Felvethetjük a kérdést: vajon napjainkban milyen mértékben írja felül a hatalomtechnika – a hatalom megszerzésének és megtartásának logikája – a valós szociális problémákkal való szembenézést? Bibó a konszenzusereső, felelős elit híve volt. A mai éles politikai polarizáció a felelősségvállalás antitézise.

Mert mit tenne a felelős elit Bibó szerint? Nem saját öngazolásával lenne elfoglalva, hanem a realitást közvetítené. Nem a társadalmi megosztottságot mélyítené, hanem higgadt cselekvést kínálna. A felelős elit ma az, aki a „szociális érzéket” – vagyis a leszakadó rétegek, a jövő generációinak, a közös teherviselésnek a problémáit – a napi politikai csatározások elé helyezi.

Tisztelt Hallgatóság!

Bibó István „Elit és szociális érzék” című műve nem csupán egy letűnt kor történelmi diagnózisa, hanem időtálló morális és politikai mérce. A „régén” és a „most” között a legnagyobb különbséget a technológia és az intézményi formák jelentik, de a kísértés ugyanaz. A kísértés, hogy az elit a saját hatalmi logikáját, a saját valóságát fontosabbnak tartsa, mint a társadalom valós feszültségeit.

Bibó István arra figyelmeztet minket: amelyik elit elveszíti a „szociális érzéket”, az elveszíti a legitimitását is. Ez Bibó üzenetének legfőbb aktualitása: a felelősségvállalás nem odázható el, és nem helyettesíthető pótcselekvéssel. Amelyik elit ezt elfelejti, az nem csupán a legitimitását, de a jövő alakításának a jogát is elveszíti.

Köszönöm a figyelmet.

HIVATKOZÁS (MLA):

- Stumpf, István. „Elit és szociális érzék régen és most.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 18, no. 1, 2026, pp. 111-113. <https://doi.org/10.58528/JAP.2026.18-1.111>.

Szerényi Gábor grafikája